

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

منابع طبیعی - محیط زیست
فنون و مدیریت حیات وحش
معصومه سادات خادم

۹۷-۹۸

مقدمه

محیط زیست دریایی خلیج فارس به علت شرایط اکولوژیک خاصی که دارد و بهره گیری هایی که از این محیط و منابع آن می شود در معرض مخاطراتی به طور مستمر قرار گرفته است.

خلیج فارس در زمره یکی از با ارزش ترین زیست بومهای آبی جهان محسوب می گردد که با وجود متنوع ترین رویشهای گرمسیری، گونه های مختلف جانداران آبی و... دارای شرایط بسیار ویژه ای است که محیط زیست آنرا تبدیل به محیطی بسیار حساس و شکننده کرده است. متأسفانه در سالهای اخیر عوامل مختلفی چون افزایش جمعیت، توسعه شهرنشینی، گسترش صنعت، استفاده غلط از منابع طبیعی و... باعث بروز آلودگی شدید و زیست محیطی این منطقه گردیده است.

زندگی صنعتی بشر امروزی بیش از هر پهنه آبی بر پیکر بی دفاع خلیج فارس آثار مخرب خود را نشان داده است. عبور و مرور انواع شناورها و تخلیه مواد آلاینده آنها به خلیج فارس، تخلیه انواع مواد شیمیایی خطرناک و... از عمده ترین عوامل آلودگی محیط زیست دریایی خلیج فارس به شمار می آید که توانسته اند در اندک زمانی اکوسیستم بی نظیر آنرا تا ۴۷ برابر حد طبیعی آلودگی، آلوده نماید و بدین طریق آرزوی آن را با خطر نابودی مواجه سازند.

درباره خلیج فارس

- این خلیج توسط تنگه هرمز به دریای عمان و از طریق آن به دریاهای آزاد مرتبط است. از بین کشورهای همسایه خلیج فارس، کشور ایران دارای بیشترین مرز آبی مشترک با خلیج فارس است. طول مرز آبی کشور ایران با خلیج فارس، با احتساب جزایر در حدود ۱۸۰۰ کیلومتر و بدون احتساب جزایر در حدود ۱۴۰۰ کیلومتر است.
- طول خلیج فارس از تنگه هرمز تا آخرین نقطه پیشروی آن در جهت غرب در حدود ۸۰۵ کیلومتر است. عریض‌ترین بخش خلیج فارس ۱۸۰ مایل (۲۹۰ کیلومتر) است. عمیق‌ترین نقطه خلیج فارس با عمق ۹۳ متر در ۱۵ کیلومتری تنب بزرگ و کم عمق‌ترین نقطه آن با عمقی بین ۱۰ تا ۳۰ متر در سمت غرب است. همچنین جزایر متعددی در خلیج فارس وجود دارند.
- آب و هوای خلیج فارس خشک و نیمه استوایی است. در تابستان دما گاهی تا ۵۰ درجه سانتی گراد می‌رسد و میزان تبخیر بیشتر از میزان آب‌های وارده می‌شود. در زمستان دما تا ۳ درجه سانتی گراد هم گزارش شده است. در عین شوری زیاد آب خلیج فارس، ۲۰۰ چشمه آب شیرین در کف و ۲۵ چشمه آب کاملاً شیرین در سواحل آن جریان دارند که منشأ همگی آن‌ها از کوه‌های زاگرس در ایران است.

Armenia Azerbaijan

Turkmenistan

Tajikistan

Iraq

Afghanistan

JAMMU AND KASHMIR

HIMACHAL PRADESH

Iran

PUNJAB

UTTARAKHAND

Pakistan

HARYANA

UTTAR PRADESH

Kuwait

Persian Gulf

Bahrain

Qatar

United Arab Emirates

Gulf of Oman

RAJASTHAN

Saudi Arabia

GUJARAT

Google

3D

ماهیان خوراکی خلیج فارس

■ بیش از ۱۵۰ نوع ماهی متفاوت در خلیج فارس یافت می‌شود. اغلب آبزیان خلیج فارس به‌جز چند مورد که وارد آب‌های کارون، بهمن شیر و اروند می‌شوند، در آب‌های شور زندگی کرده و در همان جا تخم‌ریزی و تولیدمثل می‌کنند. از مهم‌ترین انواع ماهی‌های تجاری خلیج فارس می‌توان به زبیده، حلوا سفید، قباد، شیر ماهی، شانک، سنگسر، پیش ماهی، هامور، سکن، کارفه، طوطی، حلوا سیاه، شوریده، خبور، کفشک، سرخو، خابور و صبور اشاره کرد.

شانک

حلوا سفید

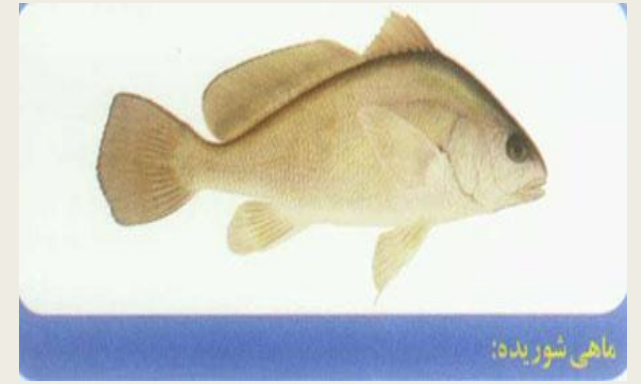
حلوا سیاه

ماهی سرخو:

ماهی سنگر:

ماهی شوریده:

کفشک

شیرماهی

قباد

طوطی ماهی

ماهیان تزئیناتی خلیج فارس

■ خلیج فارس مأمّن صدها گونه ماهی تزئینی است که برخی از نمونه‌های آن مانند گونه امپراتور در جهان نادر هستند. از دیگر ماهی‌های تزئینی می‌توان جراح دم زرد، آنتن‌دار، دلکک آبی، کاردینال، هامور، سقماهی، دم گاری، نئون، آرایشگر، صندوق ماهی شاخدار، خروس دریایی، پیکاسو، ملوان، چیتی، شقایق، ژله و پیکاسوی مشکی را نام برد.

کار دینال

پیکاسو

نئون

خروس ماهی

ماهی ژله

جراح دم زرد

سینگو یا خرچنگ خلیج فارس

■ مردم کرانه‌های خلیج فارس به خرچنگ سنگو یا سینگو می‌گویند. خلیج فارس زیستگاه انواع سینگوها است که از جمله می‌توان به سینگو آدمی، سینگو گلکری، سینگو شه یوب، سینگو باکمال، سینگو گاری، سینگو ملا، سینگو مرجان و خرچنگی با رنگ قرمز اشاره کرد.

میگوی خلیج فارس

- یکی از محصولات ارزشمند خلیج فارس و دریای عمان میگو است. میگوی خلیج فارس از جنس پناناس است و بین ۷ تا ۱۵ سانتی‌متر طول دارد. میگو از خانواده سخت‌پوستان است که در اغلب آب‌های جهان اعم از آب شور و شیرین یافت می‌شود.
- میگو منبعی غذایی برای موجودات دریایی و انسان‌ها است. همانند سایر غذاهایی دریایی، سرشار از کلسیم، فسفر، ید و پروتئین است. همچنین میگو دارای ۱۲۲ تا ۲۵۱ میلی‌گرم کلسترول است. فصل صید میگو معمولاً از مرداد تا اواسط آبان هر سال است و پس از آن چون فصل تخم‌گذاری میگو فرا می‌رسد، ممنوعیت صید آغاز می‌شود و تا اردیبهشت ادامه می‌یابد. صید میگو سالی دو بار انجام می‌شود.

نهنگ خلیج فارس

- ۱۱ گونه از تیره بالن‌ها و وال‌ها در خلیج فارس زندگی می‌کنند. از جمله بزرگ‌ترین آبزیان حال حاضر جهان، نهنگ آبی است که طولی بین ۲۰ تا ۳۶ متر و وزنی بین ۶۰ تا ۱۷۸ تن دارد و سرعت آن به ۸ تا ۳۰ مایل در ساعت می‌رسد. این نهنگ بچه‌ای به طول ۷ متر و وزن ۷ تن به دنیا می‌آورد که روزی ۶۰۰ لیتر شیر می‌خورد، اما غذای مادر منحصر به سخت‌پوستان و پلانکتون‌ها است.
- نهنگ باله پشتی دومین آبزی بزرگ جهان به شمار می‌آید. این نهنگ نیز در تمامی پهنه خلیج فارس به‌ویژه دهانه دریای عمان و خلیج شرقی جاسک یافت می‌شود.
- نهنگ گوژپشت از دیگر نهنگ‌های خلیج فارس است که سرعتی معادل ۸ تا ۱۰ کیلومتر دارد و تیغه‌های دندانی که آن را در هر طرف ۲۷۰ تا ۴۰۰ عدد است و طول هر تیغه به ۸۰ سانتی‌متر می‌رسد. این نهنگ قادر است تا ۳۵ دقیقه زیر آب بماند.
- نهنگ خاکستری سرعت حیرت‌آوری معادل ۶۰ کیلومتر در ساعت دارد.
- نهنگ قاتل که بسیار نادر و کمیاب است از دیگر نهنگ‌های خلیج فارس به شمار می‌آید.

نهنگ آبی

نهنگ قاتل

<http://negahmedia.ir>

عنوان: نهنگ باله پشتی

نهنگ گوژپشت

نهنگ خاکستری

لاکپشت های خلیج فارس

■ بیش از ۲۰۰ میلیون سال است که لاکپشت‌های دریایی در آب‌های نواحی گرمسیری و فلات قاره زندگی می‌کنند. جانوران بزرگی که انگشتان دست و پاهایشان به باله‌هایی برای شنا تغییر شکل یافته و از آنها شناگران قابلی ساخته است. پنج نوع از هشت نوع لاکپشت‌های دریایی که در جهان وجود دارد در آب‌های خلیج فارس و دریای عمان زندگی می‌کنند. لاکپشت پوزه عقابی یکی از این گونه‌ها است که به شدت در معرض خطر انقراض قرار دارد. این لاکپشت در خلیج فارس از هم‌نوعان خود در جهان کمی کوچک‌تر و کم‌وزن‌تر است.

■ طول متوسط لاک آنها بین ۷۰ تا ۸۰ سانتی‌متر و پهنای آن ۶۰ تا ۷۰ سانتی‌متر و وزن متوسط آنها ۴۰ کیلوگرم است. عمده غذای آنها اسفنج‌ها، مرجان‌های نرم و حلزون‌های دریایی است. به همین علت آرواره‌های آنها به شکل منقار عقاب درآمد است. تخم‌گذاری لاکپشت‌های پوزه عقابی از ابتدای فصل بهار شروع می‌شود و تا پایان فصل ادامه می‌یابد. لاکپشت‌ها معمولاً شب‌ها به ساحل می‌آیند. نرها هرگز به ساحل زادگاهشان بر نمی‌گردند، ولی لاکپشت‌های ماده پس از رسیدن به سن بلوغ که معمولاً پس از سی سالگی است برای تخم‌گذاری به همان ساحلی برمی‌گردند که در آن زاده شده‌اند.

■ لاکپشت‌ها در نیم ساعت حدود ۱۰۰ تخم می‌گذارند. نوزادها پس از ۴۵ تا ۷۵ روز از تخم بیرون آمده و با تلاش و زحمت فراوان خود را از میان شن و ماسه‌ها به بیرون می‌کشند. طول بچه لاکپشت‌ها ۵ سانتی‌متر و وزن آنها کمتر از ۲۰ گرم است. نوزادها بعد از بیرون آمدن از میان ماسه‌ها به طرف روشن‌ترین افق یعنی دریا حرکت می‌کنند. مرغ‌ها و پرندگان دریایی، لاشخورها، خرچنگ‌ها از جمله دشمنان بچه لاکپشت‌ها هستند و قبل از رسیدن به دریا آنها را شکار می‌کنند. در دریا نیز خطرات زیادی آنها را تهدید می‌کند و فقط تعداد کمی از بچه لاکپشت‌ها، حدود یک درصد، به بلوغ می‌رسند.

دلفین های خلیج فارس

- دلفین ها که در زبان فارسی به آنها تخس هم می گویند، باهوش ترین حیوان آبی تلقی می شوند. دلفین ها در بیشتر نواحی خلیج فارس به ویژه در آب های تنگه هرمز و آب های بین جزایر دیده می شوند. یکی از انواع دلفین ها به نام پوریوبز در جنگل های حرا به طور دائم زندگی می کند و دلفین های بینی بطری در جنوب جزیره قشم و در مجاورت جزیره هنگام و سالارک و هرمز زندگی می کنند و از گونه های بومی منطقه نیز محسوب می شوند.
- علاوه بر اینها تا اوایل نیمه نخست تابستان دلفین های گوژپشت در مجاورت قشم دیده می شوند و این گونه ها مهاجر آب های خلیج فارس هستند و ۵ تا ۶ ماه در این آب ها می مانند. از دیگر دلفین های خلیج فارس دلفین سیاه است که گونه ای از نهنگ های خلیج فارس است که رنگ تیره بدن، آن را از سایر گونه ها دلفین ها جدا می سازد.

دلفین سیاه

www.luisdias.net

دلفین بینی بطری

کوسه خلیج فارس

- کوسه‌ها جزئی از ماهیان غضروفی هستند که در خلیج فارس و دریای عمان ۱۹ گونه از آنها در قالب چهار خانواده زندگی می‌کنند. کوسه‌ها حلال گوشتند و از ۴۰۰ گونه شناسایی شده در دنیا ۲۰ گونه مهاجم هستند که از این میان نیز فقط سه گونه به نام‌های ببری، سفید و ماکو اشتباهی به انسان حمله می‌کنند که خوشبختانه این گونه‌ها در خلیج فارس وجود ندارد.
- به طور خاص ۶ گونه کوسه در آب‌های خلیج فارس زندگی می‌کند که از میان آن‌ها می‌توان به کوسه ماهی درنده، کوسه گربه ماهی، نهنگ کوسه یا کوسه کر، کوسه سرچکشی، کوسه ماهی شکاری و کوسه ماهی گورخری اشاره کرد.
- کوسه ماهیان علاوه بر تعادل اکولوژیکی دریاها، مصارف مختلفی در جهان دارند. پوست کوسه در برخی کشورها مصرف غذایی دارد، اما بیشتر پوست کوسه‌ها در تهیه چرم استفاده می‌شود.
- از چرم کوسه نیز در تهیه وسایل لوکس مانند کیف دستی، کفش، چکمه، بند ساعت، جاکلیدی، جلد هفت تیر و دسته چاقو استفاده می‌شود. همچنین از کبد این آبزی علاوه بر استخراج ویتامین A برای تهیه روغن استفاده می‌شود. تعدادی از کوسه‌ها پوست با ارزشی دارند، در حالی که گوشت آنها بی‌ارزش است. از طرف دیگر گوشت برخی از کوسه‌ها مانند کوسه باله کوتاه در بازار از ارزش بالایی برخوردار است
- دندان‌های کوسه دارای استفاده تزئینی و از غضروف آن‌ها استفاده دارویی می‌شود. باله کوسه صادراتی است و سوپ باله از گرانترین غذاها در جنوب‌شرق آسیا به شمار می‌رود. استخراج مواد چربی از کوسه برای تهیه مواد آرایشی یا تهیه نخ بخیه از باله کوسه از دیگر کاربرد آن در صنعت است.

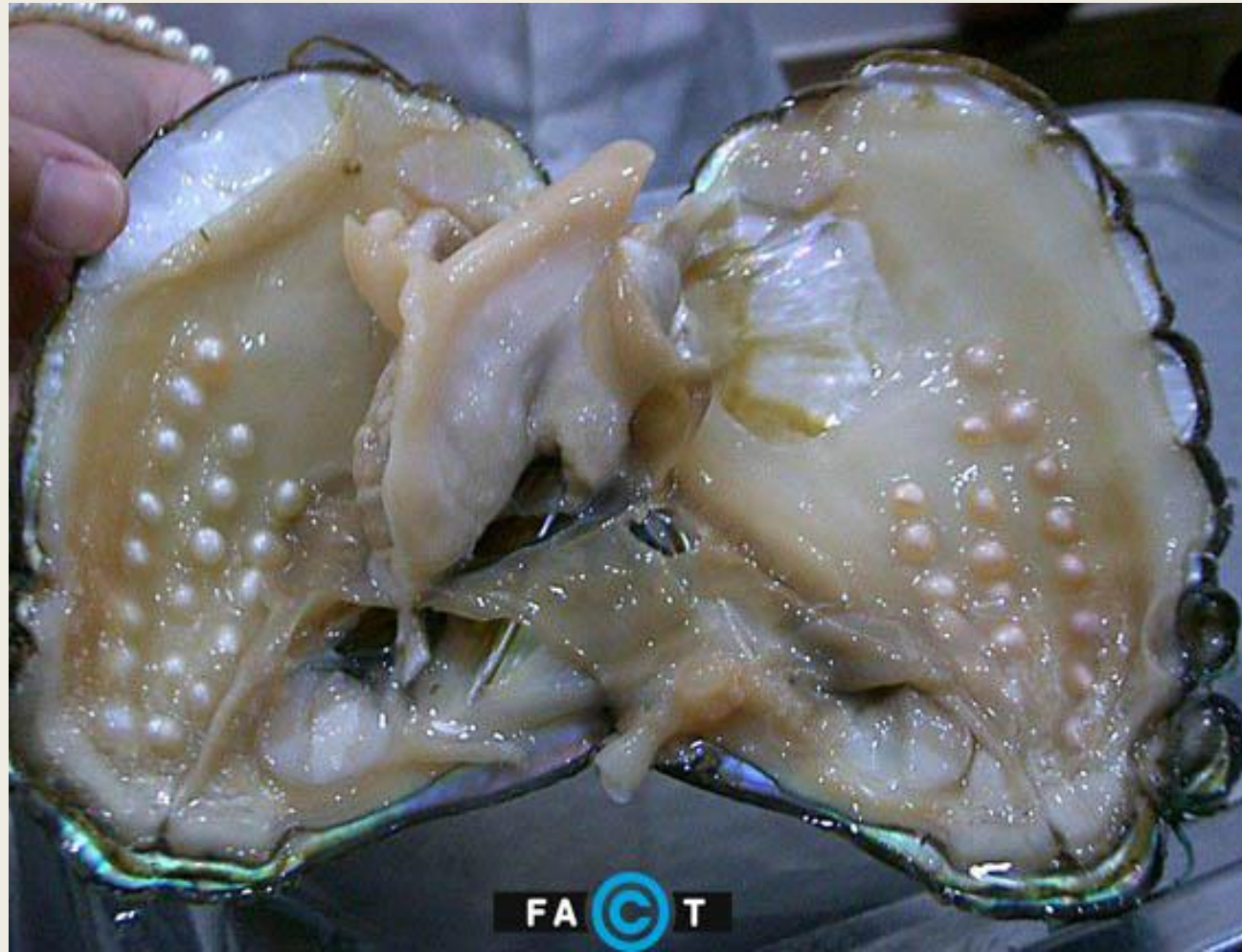
آبسنگ مرجانی خلیج فارس

- آبسنگ‌های مرجانی زیباترین چشم‌اندازها را در خلیج فارس خلق می‌کنند، چنان که شاید از نظر زیبایی، هیچ محیط طبیعی دیگری در جهان قابل مقایسه با مناطق مرجانی نباشد. صدها و بلکه هزاران موجود کوچک و بزرگ با رنگ‌های زیبا و متنوع و بسیار شگفت‌انگیز، منظره بدیع و شگفت‌آوری را در مقابل چشمان بیننده پدید می‌آورد که توصیف آن امکان ندارد
- مرجان‌ها به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند: مرجان‌هایی که از خود آهک ترشح می‌کنند و به اصطلاح سفت هستند و ایجاد آبسنگ می‌کنند و دیگر مرجان‌هایی که آهکی نبوده و اصطلاحاً نرم نامیده می‌شوند. عمده مرجان‌های خلیج فارس از نوع آبسنگی هستند و وجود همین آبسنگ‌های مرجانی است که جلوه‌ای بس زیبا به طبیعت جزایر ایرانی خلیج فارس بخشیده است. مرجان‌ها معمولاً در تمامی نواحی دریا یافت می‌شوند، ولی پراکنش انواع سخت یا آبسنگ‌ساز محدود به مناطق کم عمق جزایر و به وسعت صدها کیلومتر مربع است
- مرجان‌های خلیج فارس عمدتاً متعلق به دوران چهارم زمین‌شناسی و بسیار جوان هستند. متأسفانه مقدار زیادی از این مرجان‌ها از بین رفته‌اند که یکی از عوامل آن گل و لای موجود در رودخانه‌ها است که پس از ورود به دریا باعث مسدود شدن مجراهای تغذیه‌ای مرجان‌ها می‌شود. ایجاد اسکله‌ها یا حفاری‌های دریایی نیز باعث از بین رفتن مرجان‌ها می‌شوند. ریختن فاضلاب و آب‌های شهری، لنگر انداختن شناورهای صیادی و تجاری در اطراف جزایر که محل زیستگاه مرجان‌ها است و همچنین خرید و فروش این جانوران آبی برای کارهای تزئینی و استفاده دارویی از آنها از دیگر عوامل نابودی این جانوران بی‌نظیر دریایی است.

صدف مرواریدساز خلیج فارس

■ صید صدف مرواریدساز در آب‌های خلیج فارس از دیرباز پیشه بسیاری از ساحل‌نشینان خلیج فارس بوده است. ارزش بالای اقتصادی، اشتغال‌زایی و کاربرد صدف در صنعت جواهرسازی و صنایع دستی دریایی مهم‌ترین مزیت صید صدف مرواریدساز است. حدود ۸۰ درصد مروارید طبیعی و با کیفیت جهان تا قبل از سال ۱۳۳۹ هجری شمسی در آب‌های خلیج فارس صید می‌شد و بندر لنگه پس از بحرین دومین مرکز صید و صادرات مروارید و پوسته صدف مرواریدساز در خلیج فارس بود جزایر لاوان، شیدرو، هندورابی، کیش و بنادر نخیلو، چیروویه، میچائیل از مهم‌ترین صیدگاه‌های صدف مرواریدساز در محدوده آب‌های شهرستان بندر لنگه است که البته به علت کاهش شدید ذخایر صدف مرواریدساز صید این آبی در چند سال اخیر در آب‌های استان هرمزگان در خلیج فارس ممنوع شده است

چندین گونه دریایی در خلیج فارس به دلایل گوناگون از جمله ورود انواع پساب و آلودگی ها، کاهش ورود آب شیرین رودخانه ها به دریا و تغییرهای اقلیمی در خطر انقراض قرار دارند.

■ لاکپشت پوزه عقابی و حلوا سفید خلیج فارس، دلفین و نهنگ خلیج فارس را از جمله مهم ترین گونه هایی هستند که در معرض انقراض است.

با تشکر از توجه شما